

Таким образом, важное значение в процессе развития и социализации одаренных детей играют условия, в которых происходит их разносторонняя деятельность. Интегрирующим фактором в решении стратегических задач воспитания и объективным условием социализации детей и молодежи в учебном заведении является воспитательное пространство. Благодаря его созданию можно уменьшить стихийные и нерегулированные влияния на личность одаренного ребенка в процессе его социализации, максимально использовать возможности для ее самореализации, самоутверждения. Педагогический коллектив общеобразовательной школы должен стать организатором воспитательного пространства для способных и талантливых детей. Поскольку учебные заведения являются важными социальными институтами, которые осуществляют организацию и руководство воспитанием всех детей и учащейся молодежи, одаренных личностей, в частности.

Литература

1. Алфімов Д.В. Організація виховного простору формування лідерських якостей школярів // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2013. №4(57). С. 13-21.
2. Гаврилин А.В. Воспитательное пространство: основные характеристики // *Стратегия воспитания в образовательной системе России*; под ред. И.А. Зимней. М. : Агентство «Издательский сервис», 2005. С. 260-266.
3. Мануйлов Ю.С. Воспитание средой: сборник статей разных лет. Новгород : Нижегородский гуманитарный центр, 2003. 119 с.
4. Новикова Л.И., Соколовський М.В. «Воспитательное пространство» как открытая система (Педагогика и синергетика) // *Общественные науки и современность*. 1998. № 1. С. 132-143.
5. Селиванова Н.Л. Воспитательная среда как объект педагогического исследования. Калуга: Институт повышения квалификации учителей. 2000. 248 с.
6. Слободчиков В.И. Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры // *Новые ценности образования: культурные модели школ*. Вып. 7. М., 1997. С. 177–184.
7. Ясвин В.А. Векторная модель школьной среды // *Директор школы*. 1998. № 6. С. 13–22.

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ В ЗАКЛАДАХ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

А.С. Каніна,
науковий керівник О.І. Рассказова
Україна, м. Харків

Харківська гуманітарно-педагогічна академія

Актуальність. Сучасний стан розвитку українського суспільства характеризується посиленням уваги до проблем формування особистості, здатної повноцінно сприймати, розуміти та примножувати матеріальні і духовні цінності. Як зазначено у Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування покоління, здатного навчатися впродовж життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства. В наш час все більше дітей стають вихованцями спеціальних закладів освіти, по закінченню якого зазвичай

підлітки залишаються наодинці зі своїми труднощами, а саме: не мають навичок самообслуговування, не освічені з питань своїх прав та обов'язків, часто схильні до негативних явищ, таких як (паління, вживання наркотиків, алкоголю), також не вміють висловлювати власні думки (тобто не мають комунікативних навичок) що є важливою ланкою для майбутнього життя дітей поза закладами спеціальної освіти. Все вищепераховане є складовою життєвої компетентності, що і необхідно формувати у даній категорії підлітків.

Сучасна система освіти не може вирішити ці труднощі, тому постає завдання щодо формування життєвої компетентності, яке може частково реалізувати соціальний педагог. Цією проблемою займалися дослідники такі як: І.Блоуберг, В.Афанасьєв, В.Садовський, Б.Юдін, Р.Гурова, А.Харчев, В.Отрут, Л.Коган, М.Нугаєв, Л.Сохань, І.Степаненко, О.Злобіна, В.Циба, І.Соболева, І.Мартинюк, Л.Бевзенко, Р.Онуфрієва, Н.Бойко, О.Донченко.

Найбільш розробленими є її педагогічний (Б.Вульфсон, С.Гессен, В.Долл, І.Єрмаков, Т.Єрмаков, Т.Каткова, О.Кононко, Дж.Куллахан, Л.Пермінова, Ж.Перре, Дж.Равен, Б.Рей, М.Рижаков, І.Тараненко, Г.Халаш), соціально-психологічний (К.Абульханова-Славська, В.Дружинін, О.Коржова, А.Мінаєв, Л.Мітіна, К.Обуховський, Л.Петровська, М.Попова, Л.Сохань, Е.Старовойтенко, Т.Титаренко, В.Циба) та соціологічний (З.Бауман, П.Бергер, П.Бурдьє, Е.Гідденс, О.Злобіна, Л.Іонін, І.Мартинюк, Т.Лукман, Т.Резнік, Ю.Резнік, Н.Соболева, В.Тихонович, У.Томас, А.Шюц) фундамент.

Мета статті - полягає у теоретичному аналізі проблеми формування життєвої компетентності у закладах спеціальної освіти

Виклад основного матеріалу. Відповідно до наказу 15.09.2008 № 852 Зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 22 грудня 2008 року за № 1219/15910 спеціальна загальноосвітня школа (школа-інтернат) – загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, (спеціальна школа (школа-інтернат)), що забезпечує реалізацію права таких громадян на здобуття повної загальної середньої освіти та здійснює заходи з реабілітації.

Виховання підлітків в закладах спеціальної освіти зумовлює виникнення такого психологічного явища, як втрата (депривація) міжособистісних взаємодій з батьківським середовищем, котре позначається на їх особистісному розвитку. Тому сьогодні особливо актуальною для вікової і соціальної психології і соціальної педагогіки є проблема розвитку та особистісного становлення дітей-сиріт, зокрема підліткового віку, оскільки вони стають не пристосованими до життя поза закладами спеціальної освіти.

Слід зазначити, що особливості становлення, розвитку та функціонування навчально-виховних закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, знайшли своє відображення в роботах А.Бондаря, Л.Канішевської, Б.Кобзаря, М.Кобринського, В.Покася, В.Слюсаренка, В.Яковенка. Різним напрямом організації виховного процесу в школах-інтернатах присвячено наукові доробки Л.Дробот, Л.Степаненко (моральне виховання); В.Загревої (правове виховання); О.Ващенко (формування здорового способу життя); О.Кізь (виховання життєвої компетентності); О.Кікінежді (гендерне виховання); Л.Канішевської (виховання соціальної зрілості); А.Рацула (трудова виховання); С.Дорохової, Т.Тарнавської (сімейне виховання); К.Хлебцевич (фізичне виховання).

Найвідповідальнішою роллю соціального педагога в закладах для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, є роль «захисника прав та інтересів дітей», яка передбачає використання всього арсеналу правових норм для захисту вихованців, у тому числі притягнення до юридичної відповідальності осіб, які вдаються до прямих чи опосередкованих протиправних дій щодо дитини.

Метою виконання соціальним педагогом ролі «організатор змістовного дозвілля» є розвиток потенціалу особистості вихованців щодо реалізації їхніх прав на відпочинок, дозвілля, права брати участь в іграх і розважальних заходах. Тим самим, соціальний педагог під час дозвілля може проводити заходи, які б дали змогу сформулювати елементи життєвої компетентності.

З огляду на зазначене, мета діяльності соціального педагога в закладах для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, полягає у сприянні процесу гармонійної соціалізації вихованців, їх підготовці до самостійного життя. Незважаючи на велику кість науковців, які розглядали цю проблему, вона потребує розгляду та впровадження нових ідей та поглядів. Для подальшого розгляду означеної нами проблеми, необхідно дати визначення поняття «компетентність», «життєва компетентність», що ми і розглянемо далі.

Англомовні словники розкривають сучасний зміст поняття компетентність як категорію, для якої на перший план виходить «здатність до дії», як уміння використовувати знання у практичній діяльності. Поняття «компетентність» докладно вивчають також українські вчені. О.Пометун вважає, що компетентністю людини можна називати спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, яких набувають у процесі навчання, і які дають змогу людині визначити, тобто ідентифікувати й розв'язувати, незалежно від контексту (ситуації), проблеми, притаманні певній сфері діяльності. Сформовані компетентності людина використовує за потреби, у різних соціальних та інших контекстах залежно від умов, і потреб щодо здійснення різних видів діяльності. Отже, компетентність – це результативно-діяльна характеристика освіти. Рівень компетентності є рівнем діяльності, необхідним і достатнім для мінімальної успішності в досягненні результату [8, с.5].

Компетентність органічно пов'язує одночасну мобілізацію знань, умінь і способів поведінки, спрямованих на умови конкретної діяльності[4]. І.Єрмаков зазначає, що «компетентність» і «компетенція», кожне з цих понять має свій зміст. Компетентна людина, яка володіє повноваженнями «компетенціями» і може певною мірою в соціально значущих аспектах їх реалізувати. [4, с.104]

Дослідники І.Бех, В.Ляшенко, Т.Поніманська розглядають становлення життєвої компетентності як процес засвоєння моральних норм, духовних цінностей, стереотипів, вироблених суспільством, у результаті чого формується система внутрішніх регуляторів, морально-ціннісне ставлення до життя [1]. Науковці А.Куракін, А.Мудрик, Л.Новікова розглядають життєву компетентність як якість особистості, що формується під час міжособистісної взаємодії, спілкування, без якого неможливе її становлення [7].

Г.Голуб, О.Чуракова характеризують компетентність як «здатність людини змінювати в собі те, що повинно змінитись у відповідь на виклик ситуації із збереженням деякого ядра: цінний світогляд, цінності. Таким чином, компетентність відбувається при взаємодії людини зі світом» [2, с.15].

Виділені ключові компетенції об'єднано дослідницею у 6 груп: 1) компетенції у пізнавальній сфері; 2) у мотиваційній сфері; 3) у емоційно-вольовій сфері; 4) у сфері спілкування і поведінки; 5) пов'язані зі ставленням до самого себе; 6) компетенції профільного спрямування.

Згідно з думкою В.Зарицької, соціально виправданий життєвий шлях особистість обирає в міру сформованості в неї життєвої компетентності та здатності використати її для самореалізації [6].

Л.Сохань трактує компетентність як здатність людини вирішувати життєві проблеми, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях. Власне, компетентною вважається людина життєздатна, авторитетна в тій чи іншій галузі. Однак це поняття може бути продуктивно використане стосовно життя як цілісності. В такому разі воно трансформується в поняття «життєва компетентність», тобто компетентність належить не до якоїсь зі сфер діяльності, а до життя загалом, до життєдіяльності, життєтворчості:

мистецтво жити є втіленням життєвої компетентності особистості як режисера і актора своєї долі [5, с.9].

Компетентність тісно пов'язана з поняттями «зрілість», «готовність» до виявлення соціальної активності, «індивідуальний стиль життєдіяльності», системою ціннісних орієнтацій особистості. Отже, проаналізувавши різні літературні джерела і погляди різних науковців ми дійшли до висновку, що життєва компетентність змінюється, набуваючи позитивних або негативних рис. Її формування залежить від зовнішніх і внутрішніх чинників впливу, а реалізація потенційних можливостей може відбуватися у певному часі і просторі. Суттєвою ознакою життєвої компетентності є те, що вона має різнорівневий та індивідуальний характер.

На наш погляд, для успішного формування життєвої компетентності підлітків в заклах спеціальної освіти, необхідно використовувати не стандартні методи роботи з даною категорією підлітків, що дасть змогу якомога ефективніше навчити підлітків навичкам самообслуговування, здобути комунікативні уміння, бути обізнаними з питань своїх прав, обов'язків, сформувати відповідальність за своє здоров'я та життя.

М.Доннік зазначає, що діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, віком від 15 до 18 років, а також особи з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 18 до 23 років, які перебувають у соціальних гуртожитках, стикаються з такими видами проблем:

- міжособистісні (відносини в колективі, соціальна ізоляція, адаптація до нового соціуму);
- внутрішньоособистісні (самотність; неадекватна самооцінка; проблема самореалізації; суїцидальні наміри; депресивні стани; післяпологова депресія; психічна травма; відсутність сенсу життя; страхи);
- проблеми сім'ї (планування майбутнього сімейного життя, дисгармонія подружніх стосунків, інвалідність одного з майбутніх членів сім'ї, небажана вагітність, відмова від дитини);
- проблеми залежностей (наркотичної, алкогольної, токсичної, комп'ютерно-віртуальної, залежності від азартних ігор);
- проблеми здоров'я (інвалідність, інфекції, що передаються статевим шляхом, інфекційні хвороби, негативні наслідки вживання алкоголю, наркотиків, тютюнопаління; переривання вагітності, безпліддя);
- проблеми ВІЛ / СНІДУ (тестування на ВІЛ-інфекцію, вагітність, профілактика ІПСШ); психологічна адаптація до встановленого діагнозу; проблеми зайнятості (безробіття, потреби у перекваліфікації, вторинній зайнятості, тимчасовій зайнятості, у навчанні, невизначеність щодо подальшої зайнятості, проблеми навчання в училищі, потреби творчої самореалізації, організації дозвілля);
- соціально-економічні проблеми (відсутність необхідного одягу, взуття, повноцінного харчування; борги, відсутність документів, що засвідчують особу, необхідних для отримання пільг, субсидій, планування особистого бюджету) [3].

Наведені вище проблеми, показують, що формування життєвої компетентності є вкрай необхідним у сучасному суспільстві, що необхідно детальніше розглядати, впроваджувати нові методи роботи та заходи для успішної гармонізації особистості, відповідальності за власне здоров'я, пошуку шляхів набуття комунікативних умінь та знань з власних прав, обов'язків. Для цього можна використовувати ігри (Гра "Автобус" - на комунікацію, Гра "Дивовижний лист") також для профілактики негативних явищ, можна використовувати показ соціальної реклами, тренінги. Для здобуття знань з власних прав і обов'язків соціальному педагогу доцільно використовувати ігри, де за короткий проміжок часу можна навчити і оглянути всі необхідні питання з даної теми. Отже, для ефективного формування життєвої компетентності необхідно використовувати комплекс ігор, тренінгів, соціальних реклам, що доцільно використовувати у своїй

роботі соціальному педагогу.

Література

1. Бех І. Психологічний супровід особистісно-орієнтованого виховання // Початкова школа. 2003. № 3.
2. Голуб Г.В., Чуракова О.В. Попытка определения компетенции как образовательного результата // Современные подходы к компетентностно-ориентированному образованию: Материалы семинара, Самара, 2001. 60 с.
3. Доннік М.С. Соціальний гуртожиток як провідний інститут соціалізації молоді, позбавленої батьківського піклування // Проблеми загальної та педагогічної психології : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної АПН України / за ред. С.Д. Максименка. Т. XII, ч. 1. К.: [б. в.], 2011. С. 197–207.
4. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: Науково-методичний посібник / за редакцією І.Г.Єрмакова. Запоріжжя; ЦентрІон, 2005. 640 с.
5. Життєва компетентність особистості / за ред. Л.В. Сохань, І.Г. Сохань, Г.М. Несен. К.: Богдана, 2003. 520 с.
6. Зарицька В.В. Формування у старшокласників здатності до самореалізації: дис... канд. психол. наук. / Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2006.
7. Мудрик А.В. Социальная педагогика: учеб. для студ. пед. вузов / под ред. В.А. Сластёнина. 2-е изд., испр. и доп. М.: Академия, 2000. 192 с.
8. Пометун О.І. Компетентнісний підхід у сучасній історичній освіті // Історія в школах України. 2007. № 6. С. 3–12.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ДІТЬМИ З АУТИЗМОМ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ

Ю.С. Костенко,
науковий керівник Ю.І. Чернецька
Україна, м.Харків,
Харківська гуманітарно-педагогічна академія

Відповідно до Закону України "Про освіту" від 4 червня 1991 року: "Громадяни України мають право на безкоштовну освіту в усіх державних навчальних закладах незалежно від статі, раси, національності, соціального і майнового стану, роду та характеру занять, світоглядних переконань, належності до партій, ставлення до релігії, віросповідання, стану здоров'я, місця проживання та інших обставин" [1].

Різні аспекти навчання та виховання дітей з розладами аутистичного спектру (РАС) вивчало багато вчених, серед яких О. Баєнська, М. Ліблінг, О. Нікольська, що вивчали труднощі у спілкуванні і соціалізації дітей з розладами аутистичного спектру, М. Бардишевська та В. Лебединський вивчали емоційні порушення та особливості мислення у дітей-аутистів, Л. Каннер вивчав особливості мовлення таких дітей, Л. Вінг вивчала порушення у сфері уяви дітей з РАС, А. Сивановська – особливості ігрової діяльності дітей-аутистів.

Аналіз наукової і методичної літератури доводить, що діти з розладами аутистичного спектру можуть бути залучені до інклюзивного навчання. Однак сьогодні більшість людей не достатньо обізнані щодо того, що таке аутизм, як вести себе з цією особливою категорією дітей, що мають розлади аутистичного спектру. Це призводить до ізоляції дітей з РАС від суспільства, що заважає їх соціалізації та нормальній життєдіяльності. Мета статті полягає у розкритті особливостей спілкування соціального